De sociale werkvoorziening

in Zeist tussen 1960 en 1993 (deel 2)

Gebouw 2 aan de Postlaan werd in het voorjaar van 1968 in gebruik genomen.

Het ontstaan van Gebouw 2

De brief van 4 juni 1960 aan het college van B en W waarin werd voorgesteld op een terrein in de onmiddelijke omgeving van de Joh. Postlaan een afzonderlijke werkplaats op te richten voor geestelijk zwakbegaafden, was de eerste aanzet tot de bouw van Gebouw 2. In dat jaar bedroeg het aanbod van geestelijk gehandicapte werknemers, 117: 105 mannen en 12 vrouwen, die in aanmerking kwamen voor beschutte arbeid.

Op de wachtlijst voor tewerkstelling in Gebouw 2 stonden in 1965 de namen van 14 moeilijk plaatsbare vrouwen, zeven licht-gehandicapte vrouwen, 23 geestelijk gehandicapte vrouwen en zes geestelijk gehandicapte mannen.

Bovendien was door de Willem Arntz Hoeve plaatsing gevraagd van 75 mannen en door de "dokter Willem de Jong Stichting" plaatsing van 18 à 20 mannen en door het Christelijk Sanatorium plaatsing van vijf mannen.

In het eerste nummer van dit jaar (1998-I) publiceerde de stichting een artikel over het ontstaan van de sociale werkplaats in Zeist en de ontwikkeling ervan tot ongeveer 1960. In dit artikel schetsen wij achtereenwolgens de groei en de uitbouw van de sociale werkvoorziening vanaf de periode van 1960 tot heden. In het bijzonder wordt aandacht besteed aan de veranderde opvattingen over de aard van de te verrichten arbeid en de arbeids-organisatie.

Enkele jaren daarvoor, in september 1960 had de firma N.V. gebr. van de Wetering uit Driebergen, die met grote problemen in de productiecapaciteit kampte, het verzoek aan "de Zeister Werkplaats" gedaan om wasmachines te gaan monteren.

Pas in april 1963 werd officieel met de plannen voor Gebouw 2 begonnen. Op 2 maart 1964 besloot de gemeenteraad de bestaande werkplaats uit te breiden met afdelingen voor vrouwen en zwakbegaafden. Dit beloofde een enorme omschakeling te worden.

Op de tekeningen van september 1963 waarin de eerste opzet werd gemaakt voor de nieuwbouw is duidelijk te zien hoe de gedachtengang rond de Sociale Werkvoorziening was.

Er waren gescheiden afdelingen voor mannen en vrouwen, maar er werd tevens onderscheid gemaakt tussen geestelijk gehandicapte en licht gehandicapte vrouwen. De kantineruimte werd van de arbeidsruimte gescheiden door een vouwwand.

Gebouw 2 is mede ontstaan door de verwachting dat de afdelingen metaal, hout en montage zich zouden uitbreiden, evenals de afdeling revisie invalidewagens. Bovendien bleek er behoefte aan een montageafdeling die

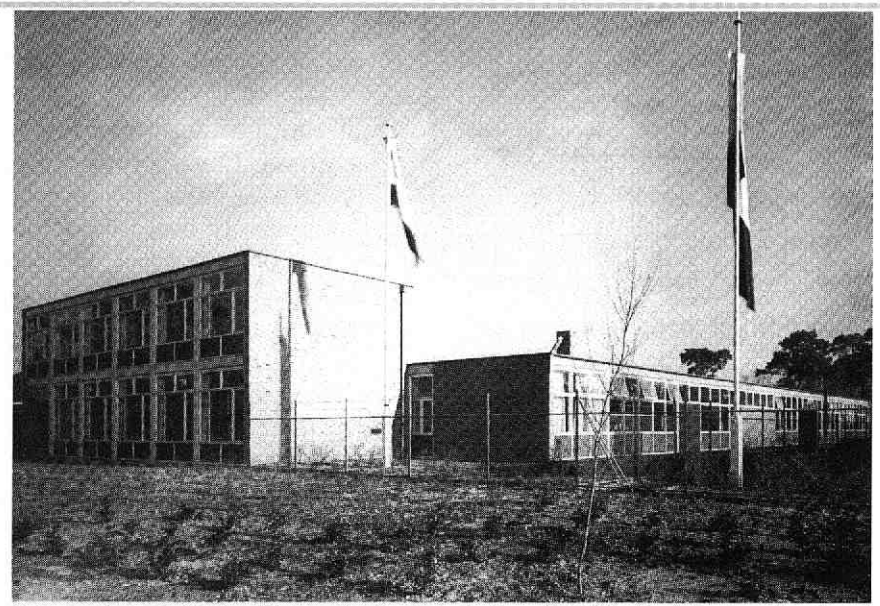

Gebouw 1 aan de Arnold van de Kamplaan (vanaf 1963 de Johannes Postlaan) bood onderdak aan de Zeister werkplaats van 1960 tot 1993.

30 vrouwen en 40 mannen, van elkaar gescheiden door een glaswand, arbeidsplaatsen zouden kunnen verschaffen.

Tevens werd rekening gehouden met een reserveafdeling voor circa 30 vrouwelijke werknemers, voor specifieke taken zoals naai- of borduurwerk.

Daarnaast nog een afdeling voor 40 mannen en jongens. Het magazijn in Gebouw 1, was duidelijk te klein en in de nieuwbouw werd er rekening gehouden met zowel in de kelder als op de begane grond magazijnruimte. Het voorstel om de verwarming op olie te stoken was daarop gebaseerd dat men vond dat aardgas teveel risico's met zich meebracht. In de nieuwbouwplannen werd tevens een ruimte voor de bedrijfsarts en een trainingsafdeling gesitueeln een verslag van 22 maart 1965 staat dat: 'het aantal verzoeken om zwakbegaafden en herstelde patiënten van psychiatrische ziekenhuizen tot "de Zeister Werkplaats" toe te laten steeds toeneemt.' Uitbreiding was in dat jaar nog niet gerealiseerd en slechts een bescheiden gedeelte van de verzoeken kon worden ingewilligd. "De Zeister Werkplaats" zou met ongeveer 20 personen uitgebreid kunnen worden indien de indeling van Gebouw 1 herzien zou worden. Dit hield in de verplaatsing van de inpakafdeling en de montageafdeling. Er diende op advies van de heer Stibbe, de bedrijfsarts, een wand aangebracht te worden om zo de werkruimte voor de zwakbegaafden een besloten karakter te geven. Zo'n 45 aannemers schreven in op het project. De inschrijvingsbedragen lagen tussen *f*645.100,- en *f*950.000,-. In januari

1966 kon dan eindelijk met de bouw begonnen worden, nadat uit de 45 inschrijvingen deze met het laagste bedrag uitgekozen was. De vergunning ging op 30 maart 1966 naar M.G. Jansen N.V. uit Nieuw Vennep, het bedrijf dat in datzelfde jaar ook met de bouw van de brandweerkazerne en de gemeentelijke werkplaats aan de Renesselaan bezig was. Deze aannnemer was eveneens betrokken bij de toenmalige uitbreiding van het politiebureau.

Wet Sociale Werkvoorziening

In 1968 werd de Gemeentelijke Sociale Werkvoorziening omgedoopt tot Wet Sociale Werkvoorziening. De wet beoogde o.a. het streven naar een doelmatiger aanpak van de gehandicaptenzorg.

Organisaties die zich met werkvoorziening voor deze doelgroep bezighielden werden dringend verzocht specialisten aan te trekken voor het verbeteren van de werkorganisatie en opleidingen.

Zo ontstonden in grote werkplaatsen de arbeidsrevalidatie afdelingen voor lichamelijk gehandicapten (ARA's) en in kleine werkplaatsen de TTA's voor geestelijk gehandicapten (Test en Trainingsafdelingen). Deze trend was aanleiding voor de bestuurders van "De Sociale Werkplaats" in Zeist om arbeidskundigen aan te trekken en te starten met een TTA waarin aspirantmedewerkers opgeleid moesten worden.

In het voorjaar van 1968 werd het nieuwe gebouw, Gebouw 2, aan de Johannes Postlaan in gebruik genomen. De gemeentelijke architect had er wat moois van gemaakt. Veel lokalen, veel deuren, tegeltjes op de vloer en keurige drempels. Hij had het idee dat het om de huisvesting van een school ging. Met andere woorden het gebouw was bij de opening nauwelijks geschikt om doelmatig te kunnen werken. Wel was gedacht aan een kleine magazijnruimte met opslagruimte in de kelder en een kantine. Op 1 augustus van dat jaar kon worden begonnen met het inrichten van twee lokalen. Voor het bedrag van f1700,- werden gereedschapen en machines aangeschaft en werden er stoelen en tafels geplaatst. Een oud bureau deed dienst als werk- en testtafel voor de werkmeester. Hij kon na een paar introduktiedagen bij een zwakzinnigeninrichting in Limburg en een uitleg door arbeidskundigen van het ministerie van de z.g.n. "Ruward Testbatterij" aan zijn werk beginnen.

Instroom

Via een selectiecommissie werden kandidaten voor de werkplaats geselecteerd. Iets oudere aspirant-medewerkers met enige werkervaring werden op proef in de produktieafdelingen geplaatst.

De aspirant-medewerkers die in de TTA werden geplaatst, bestonden voornamelijk uit 17 of 18 jarigen die direct van de scholen voor speciaal onderwijs of van de instituten voor moeilijk opvoedbare jongeren kwamen. Deze meisjes en jongens werden in aparte, gescheiden afdelingen on-

dergebracht. Vanaf het begin werd goed gebruik gemaakt van de afdeling, 12 tot 15 personen die in een tempo van één tot drie maanden konden doorstromen naar de andere afdelingen. De werkplaats groeide snel, in korte tijd van 80 naar 160 medewerkers. Gedurende de trainingsperiode werden de kandidaten periodiek in een begeleidingscommissie besproken en werden de begeleiders thuis op de hoogte gehouden van de vorderingen van hun pupillen.

In de jaren 60 ging men de mensen van de SWZ zien als werknemers, die na een zekere training best aan bepaalde produktiviteits-normen konden voldoen. Hiervoor werden arbeidsdeskundigen aangetrokken. Omdat de afdeling in deze opzet één van de eersten in het land was, werden de resultaten nauwlettend door de medewerkers van het ministerie gevolgd. Zij bleken tevreden te zijn, wat weer als gevolg had dat collega's uit het land, die ook een Test en Trainingsafdeling moesten gaan opzetten, hun kennis in Zeist kwamen verrijken.

Het testen en trainen

Met behulp van de testbatterij werden de aangemelde kandidaat- medewerkers beoordeeld op hun handvaardigheid. De resultaten daarvan werden in de selectiecommissie besproken. Omdat de doorstroomsnelheid hoog was kon vrij snel een verband worden gelegd tussen de testresultaten en de kans van slagen in de produktieafdeling. Dit correlatieonderzoek werd door het ministerie overgenomen en gebruikt bij de introductie van de testbatterij op andere plaatsen in het land.

Het materiaal waarmee getraind

De werkplaats aan de Thorbeckelaan, vanaf 1980.

werd was afkomstig uit de produktie. Afkeurartikelen en restanten deden dienst als proefwerkstukken, daarnaast werden houten kapstokjes gefabriceerd, fotoplaten geplakt die als schilderij door de hele werkplaats kwamen te hangen. Er werden draadwerkfiguren gemaakt. Draad op lengte knippen, strippen en volgens schema op stepswitches solderen waren activiteiten die dan vervolgens door een ander werden overgenomen die de gesoldeerde draden demonteerde. Ook werd er seriematig werk gedaan zoals het het bundelen van ijslollystokjes en het vullen van snoepgoedzakjes die ook voorzien werden van een ophangkartonnetje.

Het gereedschap en de machines kwamen goed van pas, niet alleen voor het aanleren van handvaardigheid maar ook voor de werkmeester. Hij kon daardoor mallen en hulpmiddelen voor de afdeling maken.

Op een schoolbord werden de dagelijkse prestaties bijgehouden. Immers men moest met minimaal drie soorten werk een prestatie leveren van 33%. In verband met de terugval van het prestatieniveau in de productie-afdelingen vond de doorstroming plaats na het behalen van de 45% grens.

Het hebben van voldoende trainingswerkzaamheden was een dagelijkse zorg, maar gelukkig was er een goede band met de afdeling arbeidstherapie van de Sterrenberg. Elke week werden één of meer ritten met de eigen bus naar Huis ter Heide gemaakt om spullen te halen en terug te brengen.

Met de conditie van de schoolverlaters was het opvallend slecht gesteld. Het bukken, buigen en lopen met materialen ging erg stuntelig. Men was stijf en direct moe.

Dit was aanleiding om met de jongens te starten een uurtje te sporten in een nabijgelegen sportschool, later werd deze activiteit omgezet naar een sport- en spelbijeenkomst in de kantine waar ook de meisjes konden meedoen.

Elke week werd er door liefhebbers in de avonduren gezwommen in het openluchtbad. Later sloot men zich aan bij het clubwerk van de Lievendaalschool. De sportbeoefening had duidelijk resultaat.

Dit was aanleiding om een jaarlijks terugkerende sport-en speldag te organiseren die weer uitmondde in een provinciale dag.

De resultaten die behaald waren met de medewerkers die naar produktieafdelingen waren doorgestroomd, mochten niet verloren gaan. Er moest dus een goede aansluiting worden gezocht op de Test- en Trainingsafdeling, prestaties moesten ook in andere afdelingen worden gemeten en de algehele doelmatigheid van de werkplaats moest door middel van arbeidsstudie worden verbeterd.

Dit was aanleiding om deze werkzaamheden en de registratie van produktiegegevens onder te brengen in een op te richten bedrijfsbureau.

Groei in de jaren 70

Met de zeventiger jaren brak een tijd aan van veranderingen en vernieuwingen. In maart 1971 volgen er vanuit het Ministerie van Sociale Zaken andere richtlijnen met betrekking

tot arbeids-kundige en economische taken. Hieruit volgde ondermeer dat er een organisatiestructuur van het werkverband komen moest, technische uitrusting en inrichting van de ruimtes beschreven moesten worden, de methode van onderzoek naar de ontwikkeling van de arbeidsgeschiktheid moest worden vastgelegd. Er moest gewerkt worden aan planning, voortgangscontroletijdsverantwoording, urenregistratie en arbeidsprestatie. Om dit te kunnen realiseren nam het Bedrijfsburo twee krachten in dienst.

In 1972 waren er 232 mensen in dienst. In 1973 en 1974 werd de huisvesting diverse malen op de agenda van het bestuur geplaatst. In juni 1973 werd er een plan uitgewerkt voor de verbouwing van de werkplaats, Gebouw 1 en 2, zodat deze aan 40 extra arbeidskrachten plaats zouden kunnen bieden. De kosten van de verbouwingen werden op *f*500.000,- geschat. In 1974 werd er aandacht besteed aan de opslagruimte, en bleek de hout- en metaalafdeling niet meer aan de eisen te voldoen.

Op 17 december 1973 besloten 8 gemeenten in de regio zuid-oost Utrecht een gemeenschappelijke regeling aan te gaan met betrekking tot de uitvoering van de Wet Sociale Werkvoorziening.

Nadat deze gemeenschappelijke regeling rond was konden enkele zaken opgepakt worden zoals het instellen van werkverbanden voor hand- en hoofdarbeiders en het instellen van een sociale werkvoorzieningscommissie. Doel was om te zijner tijd drie werkverbanden te vormen, te weten, de Zeister Werkplaats, een werkverband voor de buitenobjecten en een werkverband voor hoofdarbeiders. In 1974 volgde er een wettelijke verruiming opnamebeleid, ten aanzien van werknemers in de B-categorie.

Hierdoor ontstond er verschuiving in werksoorten, en dat had tot gevolg dat er een tekort ontstond aan opslagruimte. Er volgde dan ook een voorstel aan het bestuur om de "overkapping" te maken. Dit werd, in verband met de kosten, met eigen mensen en middelen op een paar zaterdagen gerealiseerd.

Eveneens volgde er in 1974 een voorstel ten aanzien van vormingswerk, artikel 25 van de Wet Sociale Werkvoorziening. We lezen: 'In de maatschappij, welke bijna geheel op verzorging is gericht moet ook deze bevolkingsgroep in de sociale werkvoorziening aan zijn trekken komen.' Gedacht wordt aan vormingswerk in de vorm van cursussen - besprekingen - voordrachten - educatieve films - instruerende excursies, lichamelijke vorming enz. Voorgesteld wordt hiervoor samen te werken met "Op Dreef en "Transwijk" en de "Koningin Wilhelmina Stichting." te Utrecht.

Tien personen werden 12 à 15 ochtenden op proef naar de L.T.S. Dijnselburg voor elementaire handvaardigheid gestuurd. Op 'De Wiekslag' werden drie kookcursussen met plaats voor tien gestart.

Vijf personen werden naar de Stichting Vormingswerk voor werkende jongeren te Utrecht gestuurd.

Er was eveneens nog één ochtend per week lichamelijke vorming in een gymzaal op het terrein van Staatsbosbeheer te Austerlitz. Dit was de tijd dat de bomen tot in de hemel groeiden, alles zeer sociaal, elk zinnig idee ter verbetering van de omstandigheden medewerker was bespreekbaar. Als er géén werk was kwam het wel eens voor dat de werkmeester met de afdeling ging wandelen. Mensen die later in dienst kwamen, komt dit onwezenlijk over.

Een nieuwe lokatie

In 1977 stond "de Zeister Werkplaats" onder leiding van algemeen directeur de heer T. Blind. Hij vond de huisvesting niet langer verantwoord. In verband met de financiële situatie in die tijd was nieuwbouw zo goed als uitgesloten of er moest een goedkoop stuk grond via de gemeente Zeist beschikbaar komen. Diverse opties werden onderzocht.

Een optie was het pand van Wees en Weiss aan de Godfried van Seystlaan. Dit pand stond leeg, maar moest de nodige aanpassingen ondergaan om geschikt te zijn voor ZSW. Het kostenplaatje deed deze overweging afvallen.

Om de eerste nood de hand te bieden werd gekozen voor de optie van het huren van drie hallen van de Gero-fabriek. Hierin werden na enige aanpassingen de houtafdeling en de metaalafdeling gehuisvest. Ook werd er in 1977 een stuk grond gehuurd met opstallen in Odijk ten behoeve van de C.C.T.W., de huidige produktgroep groen. Drie opties over een mogelijke huisvesting werden serieus overwogen: huur van de Ralstonfabriek en het gebouw Dijkstra, het kantoor en de fabriek Becker Telecommunicatie of de aankoop van het terrein Jagtenberg (12 hectare groot).

Het terrein Jagtenberg sprak het meest aan, omdat daar een geheel nieuw gebouw neergezet kon worden. Het terrein lag echter aan de Amersfoortsestraatweg en in de nabijheid van de Amerikaanse luchtmachtbasis. Op 16 juni 1978 werd overgaan tot aankoop van het terrein ondanks twijfel van enkele bestuursleden en de werkleiding. In verband met de ligging ten opzichte van de Amerikaanse luchtmachtbasis zou er totale geluidsisolatie aangebracht moeten worden. Dit hield in dat er nooit een raam open zou kunnen.

De heer Blind wees het bestuur nog op het vrijkomen van de Ralstonfabriek en het inmiddels leeggekomen pand van de Nederlandse Optiek en Instrumentenfabriek, de firma Bleeker, aan de Thorbeckelaan 3, maar deze panden waren volgens hem beide inefficiënt. In februari 1979 werd een voorlopig koopcontract getekend voor de grond van het terrein Jagtenberg en verwacht werd dat in de eerste helft van 1981 de nieuwbouw klaar zou zijn.

Naast de veiligheid van de mensen werd ook de eventuele geluidshinder van het nabij gelegen vliegveld besproken. In maart 1979 werd besloten dat het terrein Jagtenberg niet langer relevant was voor het bedrijf. Een

leuke bijkomstigheid uit 'de periode Jagtenberg' is dat er door de werkleiding zeker 20 tekeningen voor een nieuw gebouw werden gemaakt, waarvan het honingraatontwerp van Jos Kooman (werkleider drukkerij) het meest originele en efficiente was, maar waarnaar nooit meer gekeken werd.

Op 5 april 1979 werd het voorstel om over te gaan tot aankoop van het gebouwencomplex Bleeker aan de Thorbeckelaan 3, besproken in het bestuur. Het voorstel werd na enige discussie goedgekeurd. De aanpassingen van het pand Bleeker zorgde echter nog voor de nodige kopzorgen. In februari 1980 zijn er drie aannemers die hierop inschrijven, en op 9 april van dat jaar kwam de eerste lay-out schets klaar en vond de eerste bouwvergadering plaats.

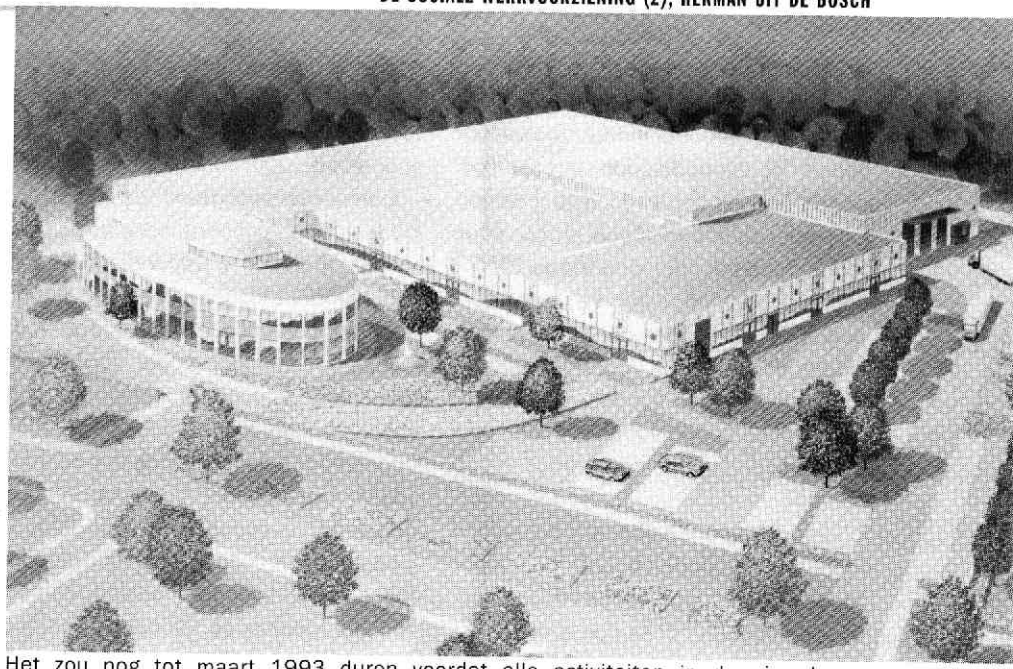

Het zou nog tot maart 1993 duren voordat alle activiteiten in de nieuwbouw plaatsvonden.

Het gebouw moest beneden door eigen mensen zo goed als leeggehaald worden. Er was toen ook nog een plan om achter het gebouw, aan de Dreefkant, een metaalafdeling, een houtafdeling en een stuk magazijn bij te bouwen. Dit is echter nooit gerealiseerd. Toen al werd verondersteld dat ook dit gebouw te klein zou zijn.

Nadat het meeste gesloopt was, moest als eerste begonnen worden met het renoveren van de kantoren op de eerste verdieping links voor. Wat bleek het geval?

De administratie die aan de Slotlaan tegenover het Walkartpark gehuisvest was, moest het pand per 1 juni 1980 verlaten. De verbouwing was in volle gang toen de administra-

tie het pand aan de Thorbecklaan betrok. Probleem was ook nog dat de begroting voor de renovatie meerdere malen bijgesteld diende te worden, en de eerste inschrijving op de bouw op een mislukking was uitgelopen waardoor de oplevering pas half september 1980 gerealiseerd kon worden!

Vanaf 1980 huist het grootste deel van de SWZ aan de Thorbeckelaan 3.

Op 25 september 1980 had de heer Blind het bestuur erop gewezen dat het pand aan Joh. Postlaan nog ongeveer drie jaar aangehouden zou moet worden, omdat de "aanbouw achter het gebouw" dreigde te mislukken. Die drie jaar zouden er ruim dertien worden!

Op 1 juni 1981 liep het huurcontract van de GERO-hallen af. Er verscheen een nota van het Dagelijks Bestuur over tijdelijke voorzieningen aan de Joh. Postlaan, voor de opvang van de mensen van de GERO-hallen. Het bestuur voorzag de problemen en besloot het adviesburo Boer en Croon in huis te halen om een bedrijfs-economisch onderzoek te verrichten. In juni 1981 werd er een voorstel besproken omtrent eventuele aankoop of verbouwing van de gebouwen aan de Joh. Postlaan.

Besloten werd om te verbouwen, op 18 februari 1982 werden de gebouwen alsnog aangekocht.

In Gebouw 1 zouden het Administratief Centrum en een stukje C.C.T.W. (Cultuur en Civiel Technische Werken) komen en in Gebouw 2 de houtafdeling. Deze situatie bleef ongewijzigd tot begin 1993, totdat allen naar de Thorbeckelaan 3 konden overhuizen.

In januari van dat jaar verhuisde het A.C., nu het Grafisch Bedrijf naar de Thorbeckelaan en op 19 april van dat jaar volgde de houtafdeling en de C.C.T.W., nu Produktgroep Groen. Een behoorlijke tijd hebben het Grafisch Bedrijf en de Produktgroep hout geisoleerd gezeten, maar zeer snel was iedereen gewend aan het nieuwe onderkomen.

Ruimer, efficienter en alles onder een dak!

Van arbeidsonvolwaardigen naar werknemers

Met de totstandkoming van de nieuwbouw aan de Thorbeckelaan kreeg de ontwikkeling van de Zeister Werkplaats (nu SWZ) definitief vorm. De werkverschaffing voor "arbeidsonvolwaardigen" heeft plaatsgemaakt voor arbeid onder goede omstandigheden voor werknemers, die naar hun mogelijkheden opgeleid en begeleid worden. Op deze manier biedt de SWZ in Zeist aan ongeveer 500 mensen de mogelijkheid om volledig aan het maatschappelijk leven deel te nemen.

Herman uit de Bosch